

BÉLA BARTÓK
CONCERTO II. FOR PIANO AND ORCHESTRA
LÁSZLÓ BORBÉLY
SAVARIA SYMPHONY ORCHESTRA
JÁNOS KOVÁCS

HUNNIA RECORDS

LÁSZLÓ BORBÉLY

Steinway „D” model Grand Piano

SAVARIA SYMPHONY ORCHESTRA

Conducted by

JÁNOS KOVÁCS

ABOUT BARTÓK

For a pianist, Béla Bartók's piano concertos are a central reserve of power. These works are worth the almost forty years that were spent wearing down the piano chair. These works are essential building blocks of 'pianism'.

To speak of Bartók, the composer (and thus this music), is an almost impossible undertaking. But why should I? People more qualified than me have already done it. What is the difficulty? Perhaps primarily because in his case, 'great', or 'one of the greatest', 'greatest ever',... categories all tend to dissipate.

Bartók is a trademark.

Hungaricum, if you like. A trademark that feeds on his Hungarian roots, the fixed idea of the brotherhood of peoples and the silence of the universe.

To play Bartók is ultimately to realise our own smallness. This is the superabundance that enhances an artist's day, again and again. It is this 'biblical' vision, so to speak, that always – and ever more forcefully and insistently – tears the first laborious step towards excellence... out of me.

Playing Bartók is particularly difficult. Learning from him is a goldmine. To be grateful to him is a must.

I owe a debt of gratitude to everyone who has stood by me in this endeavour.

László Borbély

www.borbelylaszlo.hu

THE BIGGEST UNDERTAKING OF MY LIFE

is the recording of these three Bartók masterpieces.

I am grateful to fate and to pianist László Borbély (we were both students of Mariann Ábrahám, a few decades apart) for bringing this production together with his unstinting determination and unparalleled virtuosity. We can't be grateful enough to the excellent Savaria Symphony Orchestra, who played the seemingly unplayable parts.

Conquering Bartók's Piano Concertos is an impossible task - we took the first steps boldly.

János Kovács

Conductor

I WAS FORTUNATE TO BE THEIR TEACHER

What I am trying to write down here are some thoughts on a rooted refutation of the old Latin saying, "Quem Dii odere, paedagogum fecere" – that is, "he whom the gods hate, they make a teacher." Many have disproved this statement. I do the same. Above all, I believe that one teaches but also learns at the same time. One learns through behaviour, words, gestures, looks, moods, community, environment, etc. We could go on for days. However, art, music, cannot be taught, only the means of its creation (although even this is often difficult).

There are basic qualities of character which are indispensable to the launching and development of an artistic career. First and foremost, an open-minded ability to marvel at the musical score. An instinctive intelligence, an impatience full of patience and desire to learn, an ambition to decipher the meaning of notes, melodies, rhythms, forms and content: how the raw material is put together until it becomes a work of art, what inner forces have to be mobilised in order to achieve this goal, and all done with a tireless willpower to work, with critical rigour, with a demandingness that is renewed again and again.

The teacher plays a role in ensuring the continuity of these factors. In my decades of teaching, I have had the privilege of teaching a remarkable number of exceptional talents. Students with a wide range of abilities have taught me how to communicate my message in a variety of ways to achieve results.

Béla Bartók

für Klavier
Op. 2

It is a rare gift in the life of a teacher to be able to touch the spiritual development of another person entrusted to her care, to gain their trust and to help them through difficult moments in their lives. She can give something that others may lack. Not to mention the survival, decades later, of a human relationship which is assumed to have been and remains of significance not only for the teacher, but also for each other. I taught János Kovács between 1964 and 68 when I was a young teacher and László Borbély from 1998-2002. Music was and is the most important part of both of their lives. János studied composition and piano as first studies at the beginning of his course. Today, as is well known, he is an internationally renowned conductor. Despite his young age, László has appeared on major stages around the world as a pianist. Even in their adolescence, which I was privileged to witness, they took it as a challenge to learn the most difficult masterpieces, and it became a natural requirement for them to perform them on the podium. It is a special opportunity to be part of their professional collaboration, in which they understand each other almost without words, thinking together. I can only assume that I have done something right during their years of study, because a spirit of mutual interest, mutual trust, taste and demand permeates their collaboration. The recording of Bartók's three piano concertos – of which I was present at the recording of the first concerto – gives them the opportunity to unravel the deep mysteries of the world of Bartók together. The Savaria Symphony Orchestra was an excellent, professional partner in their work.

Dr. Mariann Ábrahám (†)

pianist, DLA, Professor of piano

BARTÓK'S THREE PIANO CONCERTOS

Bartók's enormous fame and importance as a composer overshadowed the fact that he was one of the most fascinating, sensitive and unique pianists of the first half of the 20th century. His playing, however, has been preserved in more than ten hours of recordings and we also consider Bartók – who taught the *piano* (and never composition!) at the Budapest Academy of Music for almost three decades – as the most productive editor of pedagogical pieces in Hungarian music history. Even as a student of István Thomán at the Academy, he played with unsurpassable virtuosity and started a promising international career as a pianist. Just look at the witchcraft of his early piano pieces or take account of the virtuoso repertoire of his early concerts, *among* which the Liszt *Sonata*, which he rediscovered, is outstanding. It is no exaggeration to say that he became a concert pianist of European fame just a few years before composing his first concerto, recorded on this disc. A major Hungarian music critic, Viktor Papp, compared the two greatest 20th century pianists of Hungarian music history at the peak of their careers in 1936. Many would agree with this statement: "Dohnányi is full of intimacy, warmth and modest lyricism; Bartók is all light, glitter, brutal force and fanatical faith." Another musicologist and ear-witness, János Demény, recalled Bartók and his influence in 1946, soon after his death: "The manner of his piano playing is extremely intense. [...] One of his critics] wanted to call his style of performance "intensivism" [...] This "intensivism" was the fire of Bartók's performance style. And all the excitement ran through his audience like an electric shock of a thousand volts. Because Bartók's extremely chiselled, thoughtful, and sometimes pedantic playing radiated a magnetic power. Some were repelled, others were attracted by it, but no one could remain indifferent."

The way Bartók plays with abandon but at the same time seriously in the final movement – especially when elaborating the characteristic and colourful episodes of the forcibly vivid rondo theme with cheeky buoyancy, evoking composing feats of the great masters of music history and folk music textures, is baffling. Although as listeners, we do not have to be aware of the circumstances in which the *Third Piano Concerto* was conceived, we are astonished by Bartók's positive attitude to life, by the variegation of the playful, sometimes ecstatically forcefully sounding themes – while we all perceive together with the poignant overworldly tone of the masterpiece, its firm, even robust but elegant unity. This was Bartók's last completed compositions – only the orchestration of the last seventeen bars had to be added, which was done by the student-friend Tibor Serly, and the conductor of the first performance, Eugene Ormándy and pianist Louis Kentner added the missing performance marks. The publisher's reader was the Erwin Stein whom we have already mentioned in connection with *Second Piano Concerto*. The first performance was not given by the dedicatee but by the Bartók disciple György Sándor with the Philadelphia Orchestra under the baton of Jenő Ormándy – their sensitive, authentic, lively and fascinating interpretation was recorded in the same year, 1946. Ditta Pásztory played it publicly for the first time only in 1964 in Budapest, with Mária Comensoli, another Bartók-pupil as collaborative pianist. The first Philadelphia performance started an overdue triumphal progress for Bartók's œuvre in America, making way for Bartók's popularity to eclipse his contemporaries.

László Stachó

SAVARIA SYMPHONY ORCHESTRA

1st Violin: Lóránt Bozsodi, Dóra Szabó-Radványi, László Dankó, Péterné Kóta, Tibor Gyenge,
Szilvia Csanádi, Antal Berki, Márk Nádházi, Attila Dóra, Mihaela Gyenge,

2nd Violin: Abigél Rykala, Rudolf Balogh, János Császár, Sándorné Téglás, Zsanett Nagy-Valera,
Henriett Varga, Anna Rákosi, Katalin Soósné Poór,

Viola: Gábor Berki, Rita Bozsodi, Dániel Molnár, László Donyec,
Orsolya Nyiregyházy, Benjamin Áron Lóránt,

Cello: András Gyenge, Donát Kóta, András Petró, Éva Gergó, Vilmos Lezsák, Éva Benkő,

Double bass: Tamás Lipi, Attila Kovács, Gábor Sárközi, Tamás Lakatos,

Flute: Nikoletta Joó, Katalin Kovács, Sándor Ottó Béres,

Oboe: Tanisawa Haruka, János Dominik Kiss,

Clarinet: Barnabás Lenner, László Bertha,

Bassoon: Péter Janzsó, Ferenc Thummerer, Attila László,

Horn: Róbert Kovács, Bálint Nagy, Dániel Pálkövi, Gábor Vlasits,

Trumpet

Imre Németh, Zsombor Márk László, Márk Lövey,

Trombone

Tibor Juhász, Szabolcs Nábrádi, Gyula Fehér,

Tuba

Tibor Szentgyörgyvári,

Timpani

János Gazdag,

Percussion

Árpád Kovács, Máté Péter,

RECORDING INFO

Hardware:

3 x Merging Hapi

Software:

Pyramix MassCore

Microphones:

Orchestral Room – Decca B&K 4006

Orchestral Room – ORTF, Schoeps

Orchestral Room – AB B&K 4006

First violins 1 – AKG C460 B

First violins 2 – AKG C460 B

Second violins – AKG C460 B

Violas – AKG C460 B

Cellos 1 – AKG C460 B

Cellos 2 – AKG C460 B

Strings ambient 1 – B&K 4006

Strings ambient 2 – B&K 4006 ,

Woodwinds – XY, B&K 4011

Flute – Neumann KM 184

Oboe – Neumann KM 184

Clarinet – Neumann KM 184

Bassoons – Neumann KM 184

Horns – Vanguard V1

Trumpet – Vanguard V1

Trombone – Vanguard V1

Tuba – Vanguard V1

Timpani – Neumann KM 184

Percussions 1 – Neumann KM 184

Gran cassa – PreSonus mic.

Double basses 1 – Vanguard V4

Double basses 2 – B&K 4053 (In WB)

BÉLA BARTÓK
CONCERTO II. FOR PIANO AND ORCHESTRA
(1930-31)

01. I. Allegro	09:50
02. II. Adagio	12:40
03. III. Allegro molto	06:19

Recording at **Bartók Concert Hall, Szombathely, Hungary, 21-24, November 2023**

Score: **Universal Edition UE 8779 / 8777**

Piano technician: **László Horváth**

Recording producer and editor: **Tamás Csurgó**

Recording engineer: **István Járity, Attila Vincze**

Mastering engineer: **Tom Caulfield**

Recorded audio format: **Native DSD256 (Pyramix, Merging Hapi)**

Photos: **Mihály Borsos**

English translation: **Kata Ittész**

Publisher's reader: **Eira Davis**

Producer: **Róbert Zoltán Hunka**

©2024 Hunnia Records & Film Production

www.hunniarecords.com

HRES2406

BARTÓKRÓI

Egy zongorista számára Bartók Béla zongoraversenyei centrális erőtartalékok. Olyan művek, melyekért érdemes közel negyven évig "koptatni" a zongoraszéket. Ezek a művek a „zongoristaság” esszenciális alapelemei.

Bartókról, a zeneszerzőről (és ezen keresztül zenéjéről) szólni szinte lehetetlen vállalkozás. Ám miért is tenném? Nálamnál sokkal szakavatottabbak megtették már. Miben áll e nehézség? Talán legelsősorban abban, mivel az ő esetében a „nagy”, vagy „egyik legnagyobb”, „valaha élt legnagyobb”,... kategóriák mind rendre elpárolognak.

Bartók maga a védjegy.

Ha tetszik, Hungarikum. Egy olyan védjegy, mely egyszerre táplálkozik magyarságából, gyökereiből, a népek testvérré válásának fixa ideájából és az univerzum csendjéből.

Bartókot játszani végeredményben azt is jelenti, hogy rádöbbenünk saját kicsiségünkre. Ez az a többlet, ami egy művész napját újra meg újra bearanyozza. Ez a mondhatni „bibliai” jövőkép, ami mindig – és egyre erőteljesebben és követelőbben – mintegy kiszakítja belőlem a minőség irányába tett első, fáradságos lépést.

Bartókot játszani különösen nehéz. Tőle tanulni aranytartalék. Hálásnak lenni felé: kötelező.

Köszönettel tartozom Mindenkinek, aki ebben a vállalkozásban mellém állt.

Borbély László

www.borbelylaszlo.hu

ÉLETEM LEGNAGYOBB VÁLLALKOZÁSA

a három Bartók-remekmű felvétele.

Hálás vagyok a Sorsnak és Borbély László zongoraművésznek (néhány évtized különbséggel mindketten Ábrahám Mariann növendékei voltunk), hogy akadályt nem ismerő eltökéltségével és páratlan virtuozitással összehozta ezt a produkciót. Nem lehetünk elég hálásak a kitűnő Savaria Szimfonikusoknak, akik az eljátszhatatlannak tűnő helyeket is eljátszották.

Bartók Zongoraversenyeinek meghódítása lehetetlen feladat - vakmerően megtettük az első lépéseket.

Kovács János

karmester

TANÁRUK LEHETTEM

Amiről próbálok most néhány gondolatot leírni, tősgyökeres cáfolata a régi latin mondásnak: „Quem Dii odere, paedagogum fecere” – vagyis „akit az istenek gyűlölnek, tanítóvá teszik.” Sokan megcáfolták már ezt az állítást. Én ugyanezt teszem. Mindenek előtt úgy gondolom, az ember tanít, de tanul is egyidejűleg. Tanítanak a magatartás, a szavak, a gesztusok, a tekintet, a kedélyek, a közösség, a környezet stb. Sorolhatnánk naphosszat. A művészetet, a zeneművészetet azonban tanítani nem lehet, csak létrehozása eszközeinek tanítása lehetséges (ámbár gyakran ez is sok nehézségbe ütközik).

Vannak alap karakterbeli tulajdonságok, melyek nélkülözhetetlen tényezői egy művészpálya elindulásának és kibontakozásának. Ilyen mindenekelőtt a nyitott rácsodálkozni tudás a kottafejekre. Egy ösztönös intelligencia, egy türelemmel teli türelmetlenség és megismerési vágy, törekvés arra, hogy meg tudjuk fejteni a hangok, a dallamok, a ritmusok, a formák, a tartalom jelentését. Hogy áll össze a nyersanyag, amíg műalkotás születik belőle, milyen belső erőket kell megmozdítani e cél elérése érdekében, méghozzá fáradhatatlan munkakedvvel, kritikus szigorral, újra és újra megújuló igényességgel.

E tényezők folytonosságának biztosításában játszik szerepet a tanár személye. Az én tanári működésem évtizedei alatt kiemelkedően sok és különleges tehetséget taníthattam. A sokféle képességű növendék megtanított arra, hogyan kell mondanivalómat többféleképpen is közölni tudni, hogy eredményt érjek el.

Ritka adománya egy tanár életének, ha érintheti egy másik, rá bízott ember lelki-szellemi fejlődésének útját, elnyerheti bizalmát és segítheti életének nehéz pillanataiban. Adni tud valamit, amit más talán kevésbé. Nem is említve azt, ha évtizedek múlása után is életben marad egy emberi kapcsolat, amelyről feltételezhető, hogy nem csak a tanár számára volt és van jelentősége, hanem kölcsönös. Kovács János első tanítványaim egyike volt kezdő tanárként 1964 - 68 között. Borbély Lászlót 1998 - 2002 között tanítottam. Mindkettőjük életében a legfontosabb helyet foglalta és foglalja el a zenével való foglalkozás. János tanulmányai kezdetén zeneszerzést tanult és zongora szakra járt. Ma már – mint köztudott – nemzetközileg elismert karmesterként működik. László, mint zongoraművész fiatal kora ellenére a világ jelentős pódiumain megfordult. Már serdülő gyermekkorukban – melynek tanúja lehettem – kihívást jelentett számukra a legnehezebb remekművek megtanulása, sőt természetes igényné vált az e művekkel való megmérettetés a pódiumon is. Különleges alkalom, hogy most részese lehetek szakmai együttműködésüknek, amelyben közösen gondolkozva szinte szavak nélkül értik egymást. Feltételezhetem, hogy tanulóéveik alatt valamit jól tettem, mert a hasonló érdeklődés, az egymás véleményébe vetett kölcsönös bizalom, ízlés, igény szelleme hatja át együttes munkájukat. Bartók három zongoraversenyének felvétele – melyből az első versenymű lemeze vételénél jelen lehettem – alkalmat ad számukra a bartóki világ mély titkainak közös megfjtésére. A Savaria Szimfonikus Zenekar kiváló, professzionális partner volt ebben a munkában.

Dr. Ábrahám Mariann (†)

zongoraművész, DLA, zongoraprofesszor